

Asociația Cluj24, împreună cu Institutul de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca al Academiei Române, lansează proiectul „*Sub cupola extremismului: Figuri istorice românești între așa-zisa trădare și patriotism*”, având susținerea TeraPlast și a Fundației Transilvania.

DE LA ALEXANDRU IOAN CUZA LA ION ANTONESCU

PERSONALITĂȚI CONTROVERSATE DIN ISTORIA ROMÂNILOR

Sorina Paula Bolovan · Ioan Bolovan (coordonatori)
Dorel Moțiu · Mircea-Gheorghe Abrudan · Iosif Marin Balog
Marius Eppel · Varga Attila · Ottmar Trașcă

Cluj-Napoca, 2025

ISTORIE CONTEMPORANĂ

coordonată de

Prof. univ. dr. Vasile PUȘCAȘ

© Editura ȘCOALA ARDELEANĂ, 2025

Str. Mecanicilor nr. 48, Cluj-Napoca, România

Redacția: tel.: +40.364.117.252; 0728.084.801

e-mail: office@scoalaardeleana.cluj.ro

redactie@scoalaardeleana.cluj.ro

Difuzare: tel./fax: +40.364.117.246; 0728.084.803

e-mail: difuzare@scoalaardeleana.cluj.ro

esadifuzare@gmail.com

www.scoalaardeleana.cluj.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

De la Alexandru Ioan Cuza la Ion Antonescu : personalități controversate din
istoria românilor / Sorina Paula Bolovan, Mircea-Gheorghe Abrudan, Dorel Moțiu, ... ;
coord.: Ioan Bolovan. - Cluj-Napoca : Editura Școala Ardeleană, 2025

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-630-314-348-4

- I. Bolovan, Sorina
- II. Abrudan, Mircea Gheorghe
- III. Moțiu, Dorel
- IV. Bolovan, Ioan (coord.)

94

929

Editor: Vasile George Dâncu

Redactor-șef: Alina Hucai

Redactor: Toni Chira

Tehnoredactor: Gabriel Ionescu

Copertă: Adriana Miclăuș, Valerian Susan

Cuprins

Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan

Perspectiva multiplă în cercetarea și promovarea istoriei | 7

Dorel Moțiu, Ioan Bolovan

Cuza Vodă pro și contra: lumini și umbre | 13

Mircea-Gheorghe Abrudan

Andrei Șaguna în vizorul poliției secrete austriece
și al autorităților vieneze | 33

Ioan Bolovan

Ioan Slavici la centenarul morții: patriot și/sau
colaboraționist? | 71

Iosif Marin Balog

Deputații români pe listele partidelor guvernamentale
maghiare (1881-1918). Oportuniști, trădători sau patrioți? | 95

Marius Eppel

Controversa mitropolitului ortodox Vasile Mangra: între
realitate istorică și mistificare | 117

Varga Attila

Huszár Antal, Spionajul Dualist și României. „Cartea/Cărțile
Secrete” ale Guvernului Maghiar | 161

Varga Attila

Glorie și prejudecată: tenorul bănățean Traian Grosăvescu
și tenebrele unui proces controversat | 189

Mircea-Gheorghe Abrudan

Nicolae Bălan, un mitropolit în arena religioasă, socială și
politică a României. Controverse și mistificări | 225

Sorina Paula Bolovan

Sabin Manuilă: savant, patriot și eugenist | 285

Ottmar Trașcă

De la Mănăstirea Bistrița la Președinția Consiliului de
Miniștri. Ascensiunea la putere a generalului Ion Antonescu,
1940-1941 | 309

Despre autori | 339

Perspectiva multiplă în cercetarea și promovarea istoriei

Sorina Paula Bolovan,
Ioan Bolovan

ÎN PUȚINE STATE EUROPENE (Islanda și Portugalia), granițele teritoriale ale statului și, respectiv, ale națiunii coincid și cuprind o populație care are aceeași limbă, cultură și religie. Cele mai multe state europene sunt caracterizate de diversitate în plan etnic, lingvistic sau/și religios. Pornind de la această realitate, a crescut interesul istoricilor de a recupera istoria celor dezavantajați din punct de vedere economic, social, politic, a minorităților naționale, etnice și lingvistice. Aceasta nu a eclipsat însă interesul specialiștilor pentru personalitățile care au influențat nu numai cursul istoriei, ci și al civilizației umane în general, fie ei politicieni, artiști, scriitori, profesori, medici ș.a. Astfel, a sporit gradul de analiză al oamenilor, evenimentelor și al situațiilor din istorie printr-o multitudine de perspective, ce au permis abordări analitice, bazate pe perspectiva multiplă. De asemenea, numeroasele posibilități de informare, accesul spre diferite

surse sunt facilitate de mijloacele mass-media. Apariția internetului, cu site-uri exclusiv istorice, canale speciale de televiziune pentru istorie, a devenit un concurent serios pentru cercetător, dar și o nouă resursă de cunoaștere a istoriei pentru publicul larg.

Metoda comparativă, care se concentrează asupra asemănarilor și deosebirilor dintre punctele de vedere și perspectivele abordate de diferiți indivizi, diferite grupuri sau națiuni, facilitează, dar nu este același lucru cu o perspectivă multiplă. Perspectiva multiplă asupra istoriei se constituie cu necesitate drept o parte integrantă a procesului de dezvoltare a acestei științe și de asimilare a rezultatelor obținute de către istorici. Perspectiva multiplă reprezintă un mod de a gândi, de a selecta, de a examina și de a utiliza dovezi provenind din diferite surse pentru a lămuri complexitatea unei situații și pentru a descoperi ceea ce s-a întâmplat și de ce. Utilizarea sistematică a perspectivei multiple în cercetarea istoriei, dar mai ales în consumul producției istoriografice de către marele public, ar trebui să-i ajute pe aceștia să înțeleagă că:

1. Nu există neapărat o singură variantă corectă a unui eveniment istoric.
2. Același eveniment istoric poate fi descris și explicat în moduri diferite, în funcție de punctul de vedere al istoricului, al omului politic, al jurnalistului, al producătorului de televiziune sau al martorului, și fiecare punct de vedere poate fi valabil chiar dacă e incomplet sau oferă o explicație parțială.

3. Același izvor istoric poate fi interpretat în moduri diferite de către istorici diferiți.
4. Toate relatările cu privire la evenimentele istorice sunt provizorii.
5. Aceași afirmație, clară în aparență, poate fi înțeleasă diferit etc.

Folosirea unei perspective multiple în cunoașterea istoriei nu constituie doar un mod de a prezenta oamenilor un număr mai mare de abordări, de opinii, ci de a-i ajuta să își însușească abilitățile analitice, gândirea istorică, empatia cu un personaj istoric, precum și de a afla ce este necesar pentru a examina un eveniment istoric. Profesorul Antonio Nanni, de la Centrul de Educație pentru Abordare Universală de la Universitatea din Parma, Italia, sugerează faptul că abordarea temelor și subiectelor caracterizate de mai multe perspective poate începe prin prezentarea mai întâi a perspectivei „celorlalți”. De exemplu, iubitorul de istorie ar trebui să înceapă lecturile despre cruciade prin prezentarea punctului de vedere din cronicile arabe sau să discute despre erezii din punctul de vedere al ereticilor etc. La fel este și pentru identitatea națională, care este marcată de experiențe pozitive sau negative, glorioase sau întunecate, admirabile sau detestabile. Toate națiunile au asimilat, de-a lungul istoriei, numeroase elemente ale altor culturi sub formă de tradiții, idei, credințe. Acest lucru a avut loc ca urmare a evenimentelor istorice, cum ar fi migrațiile, comerțul, răspândirea creștinismului, ocupațiile militare, anexările teritoriale, războaiele, schimbarea granițelor etc. Perspectiva multiplă în cunoașterea istoriei naționale,

cu precădere, vizează modul în care o națiune a ajuns să fie ceea ce este astăzi.

Televiziunea, presa, internetul sunt surse folosite pentru studierea transformărilor politice și ideologice contemporane, dar nu numai. Evenimentele recente pot fi abordate printr-o analiză critică a reportajelor TV, a știrilor din presă sau a televiziunilor, a talk-show-urilor, a internetului, oferind posibilitatea de a compara, de a diferenția între perspective, interpretări, presupuneri, preocupări diferite din cadrul unor țări și dintre aceste țări. Ce este esențial de reținut este faptul că numai cercetările specialiștilor, efectuate cu onestitate și în spiritul multiperspectivității, pot sta la baza asimilării de către publicul larg a trecutului propriu sau universal. Iată de ce este importantă colaborarea tot mai strânsă între instituțiile de cercetare și alte organizații ale societății civile, ca împreună să găsească soluții și forme adecvate de a face cunoscute rezultatele cercetării istorice către nespecialiști. Proiectul de față, rod al colaborării dintre Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române și Asociația Cluj24, vine după un altul derulat în anul 2024 și dedicat Eroului Național Avram Iancu. Primirea favorabilă a volumului și a podcasturilor de către marele public ne-a încurajat să continuăm parteneriatul în beneficiul comunității. De această dată, materialele incluse în prezentul volum se focusează asupra unor personalități din istoria noastră, fie ele politice sau din diverse alte domenii de activitate, care pot și trebuie prezentate din această perspectivă multiplă, a luminilor, dar și a umbrelor. Asupra unora dintre ele au planat acuzații de trădare, duplicitate etc. Unii dintre cei incluși în volum au avut parte de un final

controversat, ceea ce a generat, în epocă, dar și ulterior, interpretări multiple. Sperăm că toate aceste zece studii de caz vor stârni curiozitatea și interesul nu doar al istoricilor, ci mai ales al celor foarte mulți intelectuali, iubitori și consumatori de istorie. Le dorim tuturor lectură plăcută și provocatoare!

Cuza Vodă pro și contra: lumini și umbre

Dorel Moțiu, Ioan Bolovan

LA O SIMPLĂ CĂUTARE pe Google despre Napoleon spre exemplu, pletora de articole începe cu o caracterizare de ansamblu: „Napoleon a fost o figură complexă, având atât realizări pozitive, precum reformele administrative și juridice (Codul Napoleonian) și răspândirea principiilor Revoluției Franceze, cât și aspecte negative, în special politicile expansioniste, războaiele constante și numărul mare de victime, care au afectat Europa timp de decenii”. Nu întâmplător, cunoscutul istoric Pieter Geyl a publicat la mijlocul secolului trecut o foarte comprehensivă carte intitulată *Napoleon pro și contra*. Acest gen de lucrare este aplicabil multor personalități din istoria universală dar și cea românească, pentru a putea încadra mai bine viața și activitatea unor oameni care au influențat destinul unor națiuni și state.

Alexandru Ioan Cuza rămâne, fără îndoială, una dintre personalitățile eclatante ale istoriei românilor din secolul al XIX-lea. Iubit și urât, deopotrivă, adulat și contestat în timpul domniei și al vieții sale, dar și de posteritate, Domnul Unirii a știut să se ridice deasupra vremurilor și să influențeze decisiv evoluția istorică a românilor, anul 1859 fiind considerat, pe bună dreptate, *actul de naștere al României moderne*.

Cele mai recente evaluări istoriografice demonstrează din plin acest caracter ambivalent al receptării și memoriei Domnului Unirii, așa cum relevă, cu multă obiectivitate, studiile publicate în vol. *160 de ani de la Unirea Principatelor. Oameni, fapte și idei din domnia lui Alexandru Ioan Cuza*, editori: Petronel Zahariuc, Adrian-Bogdan Ceobanu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2020. Oricum, inventarierea și analiza lucrărilor despre Domnul Unirii, despre contextul internațional și modul de realizare a unității naționale relevă aspecte interesante de istoria istoriografiei și evidențiază atât luminile cât și umbrele lui Cuza¹.

Unirea Principatelor realizată prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, la 5 ianuarie 1859, ca Domn al Moldovei, apoi la 24 ianuarie, ca Domn al Țării Românești, a însemnat prima mare realizare din proiectul politic pașoptist. Dubla alegere a lui Cuza a fost posibilă ca urmare a lipsei de precizie a Convenției de la Paris din august 1858, dată de cele șapte Mari Puteri, document cu caracter constituțional, care nu interzicea explicit alegerea aceleiași persoane ca domnitor în cele două principate. În consecință, membrii *partidei naționale* din Țara Românească au mobilizat mulțimile din București și i-au intimidat pe conservatorii munteni care aveau altă opțiune decât Domnul ales recent de către moldoveni, Cuza fiind ales și la București cu unanimitatea

¹ Părți din acest articol au mai fost publicate în Dorel Moțiu, Ioan Bolovan, *Istoria dreptului românesc*, Cluj-Napoca, 1996; Alexandru Lapedatu, *Scrieri despre Cuza Vodă*, ediție îngrijită, studiu introductiv și notă asupra ediției de Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2023 etc.

voturilor celor prezenți, demonstrând astfel maturitatea politică a elitelor românilor prin soluția inteligentă și curajoasă care a pus Europa în fața „faptului împlinit”. I.C. Brătianu declara, în anul 1883, în legătură cu momentul dublei alegeri: „Mi-aduc aminte când am ales pe Cuza Domn, că nu numai națiunile cele mai tinere, dar chiar Engllitera a rămas înmărmurită de abilitatea noastră politică, că am putut să înlăturăm un tratat impus de Europa întregă”².

Nu este, aici și acum, intenția noastră de a face bilanțul realizărilor și neîmplinirilor lui Cuza. Ar fi nevoie de mai mult spațiu și timp. O minimalistă trecere în revistă a acestora se impune însă. După ce, prin diplomație și cu demnitate, a obținut recunoașterea dublei sale alegeri din partea celor șapte Mari Puteri, Cuza s-a concentrat pe centralizarea administrativă a celor două țări, pentru a realiza Unirea deplină, proces început cu câteva decenii înainte, prin impunerea Regulamentelor Organice. Înainte de toate, trebuie să evaluăm domnia lui Alexandru Ioan Cuza din perspectiva vieții politice interne, pornind de la cadrul legislativ-instituțional fixat Principatelor Române de către Marile Puteri garante prin Convenția de la Paris din 7/19 august 1858. Este firească o atare abordare fiindcă întreaga viață politică (instituții, grupări politice etc.) a trebuit să se armonizeze, în primul rând, cu natura cadrelor constituționale fixate inițial prin Convenția de la Paris și, după mai 1864, de către

² Gheorghe Iacob, „Românii în perioada edificării statelor naționale (1859–1918)”, în *Marea istorie ilustrată a României și a Republicii Moldova*, ediție revizuită și actualizată, coordonatori: Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, Editura Litera, București – Chișinău, 2018, p. 454.

Statutul Dezvoltător. Convenția de la Paris este fără îndoială un prim act cu valoare constituțională, redactat de străini, care a guvernat viața politică internă în primii cinci ani ai domniei lui Cuza („un compromis hibrid între uniune și separație, care se dovedește și imposibil de ținut și dăunător intereselor lor, ale Principatelor”), și care a impus renunțarea la această constituție și impunerea alteia noi în primăvara anului 1864³.

Apoi, dificultățile de uniformizare erau amplificate de compoziția ideologică și socială a Adunărilor legislative de la Iași și București, în cadrul cărora predominau reprezentanții marii boierimi, conservatori și reticenți față de intențiile reformatoare ale Domnului care nu a prea reușit să constituie guverne solide. De aici, instabilitatea guvernamentală în ambele principate, în primii trei ani ai domniei lui Cuza, existând opt guverne în Țara Românească și șase în Moldova. Confruntările ideologice între liberalii progresiști și reprezentanții marilor proprietari, nocive pentru stabilitatea guvernamentală, dar și pentru starea de spirit internă, risca să dinamiteze programul național cu care Cuza a preluat domnia⁴. Domnul a înțeles aceste lucruri și, pentru a spori coeziunea și solidaritatea internă, a numit, la un moment dat, pe munteanul Ion Ghica drept premier în Moldova, și pe moldoveanul Manolache K. Epureanu, premier la București.

³ Asupra evoluției actelor fundamentale din timpul lui Cuza, a se vedea mai multe la Eleodor Focșeneanu, *Istoria constituțională a României (1859–1991)*, ediția a II-a, Editura Humanitas, București, 1998.

⁴ Mai multe la Apostol Stan, *Grupări și curente politice în România între Unire și Independență (1859–1977)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.

În acești primi trei ani de domnie, Alexandru Ioan Cuza s-a confruntat, ca primă și cea mai serioasă problemă, cu nevoia unificării administrative depline a Moldovei și a Țării Românești, reușind, prin eforturi diplomatice și persuasiune, să obțină din partea Porții și a Puterilor garante, în decembrie 1861, recunoașterea Unirii depline, dar numai pe durata vieții sale. La 11/23 decembrie 1861, Domnul adresează o proclamație către toți românii din Moldova și Muntenia, prilej cu care Cuza a și lansat celebra frază: „Alesul vostru vă dă astăzi o singură Românie!”⁵. Aceasta a și făcut posibilă deschiderea, la 24 ianuarie 1862, a primului parlament unificat, precum și recunoașterea formării guvernului unic. Capitala a fost stabilită la București, iar oficial, țara s-a numit *România*, în pofida faptului că Imperiul Otoman a refuzat să recunoască noua denumire a Statului român⁶.

Una dintre prioritățile lui Cuza, imediat după alegerea sa ca Domn al ambelor principate, a fost unificarea armatei și apoi modernizarea acesteia. Trebuia pregătit din timp al doilea deziderat major al programului politic pașoptist, obținerea independenței de stat a României. Tabăra militară convocată la Florești, unde s-au adunat circa 12.000 de oșteni munteni și moldoveni (din toate armele: infanterie, cavalerie, artilerie), a fost pusă sub comanda generalului moldovean Constantin Milicescu. Doctorul Carol Davila a fost numit la conducerea serviciului sanitar militar, s-a instituit Statul Major General unic, au fost unificate instrucția, intendența și administrația,

⁵ Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, Editura Științifică, 1966, p. 109.

⁶ Gheorghe Iacob, *op. cit.*, p. 455.